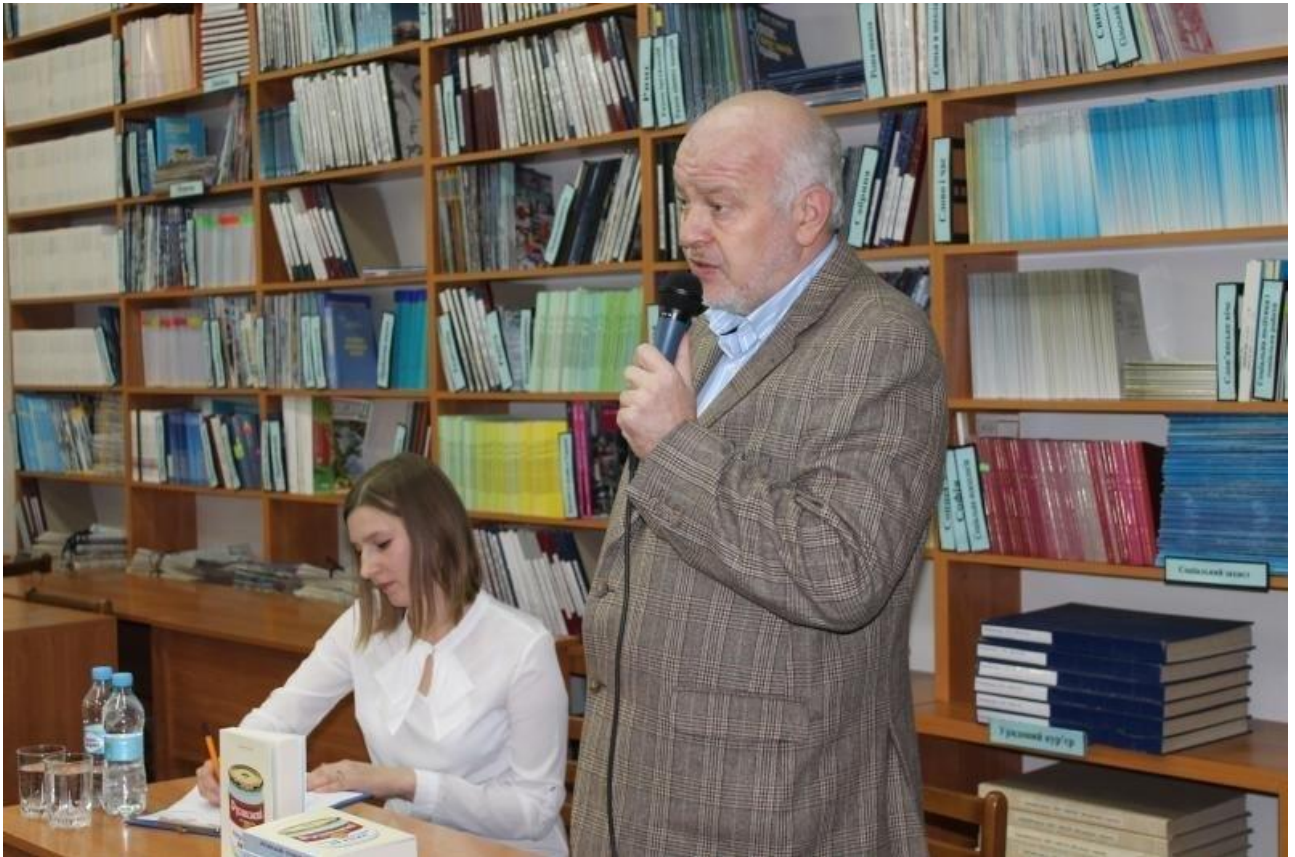

Визначний учений і справжній українець: 18 березня 2022 року професору Любомиру Белею сповнилося б 60

З Любомиром Омеляновичем Белеєм я познайомився під час наукової конференції «Українські Карпати: етнос, історія, культура», яку організували й провели (сьогодні про це можна впевнено стверджувати) легендарні вчені Павло Чучка, Олекса Мишанич, Василь Маркусь, Юрій Бача та Іван Фізер. Цей науковий форум, у роботі якого взяли участь найвідоміші науковці-карпатознавці з України та з-за кордону, проходив в Ужгороді впродовж 26 серпня – 1 вересня 1991 року. На той час я був аспірантом кафедри історії України Ужгородського державного університету, а Любомир Омелянович уже встиг захистити кандидатську дисертацію й викладав на кафедрі української мови. Пам'ятаю, що його наукова доповідь про статус літературної мови русинів Югославії викликала жвавий інтерес не лише серед філологів, але й істориків. Я ж порушив проблему, яка впродовж багатьох десятиліть фальсифікувалася в радянській історіографії – про альтернативу включення Закарпаття до складу Чехословаччини. З першого спілкування ми відразу перейшли на «ти» (обидва ми народилися в 1962 році) і такими наші відносини залишалися протягом усіх наступних років. Під час неофіційного спілкування я завжди звертався до Любомира Омеляновича спрощеним вживанням його імені: «Любчик».

Кожний із нас вивчав свою проблематику, але нас об'єднувала чітка українська і державницька позиція, яку ми намагалися відстоювати у своїх наукових публікаціях. Виступи на конференціях і статті Любомира Омеляновича завжди відзначалися глибиною думки й знанням проблематики, його цікаво було слухати. Він рідко піддавався емоціям, завжди залишаючись надзвичайно зосередженим і спокійним. Щось подібне я помічав під час виступів професорів Михайла Тиводара і Василя Німчука, які вміли керувати аудиторією, змушували вдумуватися в кожне їх слово. До речі, Любомир Омелянович аналогічно поведився під час звичайної розмови. За порівняно короткий проміжок часу він пройшов шлях від рядового викладача до професора, блискуче захистивши в 35 років докторську дисертацію. На той час він був чи не наймолодшим доктором наук в університеті. Його праці друкувалися в найбільш престижних наукових виданнях України і низки європейських країн, а кожна його нова книга відразу ставала подією та викликала резонанс серед фахівців. Усі близькі знайомі Любомира Омеляновича бачили, як розширився науковий діапазон вченого – від дослідження української та слов'янської ономастики, історії української літературної мови, мови та культури української діаспори – до ґрунтовного вивчення проблем лексикографії та перекладу. Після захисту докторської дисертації його ім'я стало знаковим в українській і європейській ономастиці. З ним радилися, прислухалися до його думок, пропонували взяти участь у написанні фундаментальної енциклопедії «Українська мова».

Події 2004 року в Україні, більш відомі як Помаранчева революція, призвели до радикальних змін в українському суспільстві. Не обминули вони і наш університет... Після призначення мене виконувачем обов'язків ректора Ужгородського національного університету я намагався чим швидше сформувати команду однодумців. У моєму

баченні ці люди повинні були бути порівняно молодими, відомими вченими і високоморальними особистостями. Я запропонував посади проректорів Олександрові Сливці, Ігореві Студеняку, Володимир Шетелі та Любомиру Белею, які на той час уже мали «ім'я», як кажуть, «зробили себе самі». Правду кажучи, я найбільше побоювався, що від моєї пропозиції відмовиться саме Любомир Омелянович. Я добре знав, яким є його ставлення до адміністративної роботи – він просто цього не любив. Немаловажне значення мав і той факт, що Любомир кілька років до цього переніс важкий інфаркт: лікарі в прямому розумінні цього слова повернули його «з того світу»... Але Любчик, після кількох днів обдумування, дав згоду...

Нещодавно переглянув унікальний, як на мене, документальний фільм Андрія Ребрика «Хочемо правди», який побачив світ відразу після завершення Помаранчевої революції. До речі, ідея створення такого фільму належала саме Любомиру Омеляновичу. Мене вразили його думки щодо того, як усім нам треба жити і працювати після 2004 року, адже український народ такі великі надії покладав на післяпомаранчевий період. Згадавши митрополита Андрея Шептицького, Любомир Белей зауважив: «Ми маємо продемонструвати щоденну мурашину працю... Треба день у день, тиждень у тиждень, рік у рік працювати без подвигів, але день у день пам'ятати про свою сім'ю, про своє місто, про свою державу, про свій народ... не бути підлим, з тим, щоб не було соромно перед обличчям своїх сучасників та прийдешнім поколінням. Як би це не звучало патетично...». Це були не просто слова проректора Любомира Белея, а його життєве кредо, глибоке внутрішнє переконання.

Любомир Белей працював на посаді проректора з навчально-виховної роботи впродовж 2005–2007 років, віддавши себе повністю цій нелегкій роботі. Численні виховні та культурно-масові заходи, відвідування студентських гуртожитків, постійні спілкування з професорсько-викладацьким складом та преставниками студентського самоврядування... Ми відвідали десятки шкіл у різних куточках Закарпаття. Саме йому належала ідея кожний новий навчальний рік розпочинати з відвідування Служби Божої викладачами і студентами, що згодом переросло в добру традицію. Будучи глибоко віруючою людиною, Любомир Омелянович добре розумів величезну роль церкви і духовності в житті закарпатських українців. Він цілком підтримав мою ініціативу щодо перенесення наукової бібліотеки Ужгородського університету із Кафедрального Собору до нового приміщення. Пригадуються неодноразові наші розмови з Владикою Міланом щодо вирішення цієї непрості проблеми.

Перебування Любомира Белея на посаді проректора збіглося з надзвичайно важливим для нас викликом – вступною кампанією 2005 року. Для Любомира Омеляновича не було сумнівів у тому, що вступні іспити повинні пройти чесно і прозоро. У його особі я бачив однодумця і соратника. «Якщо людина розумна і талановита, – неодноразово твердив Любомир, – вона повинна навчатися на державному замовленні». Під час вступної кампанії 2005 року ми вперше в історії краю дозволили журналістам бути присутніми на іспитах. Цей наш крок позитивно оцінила газета «День» у статті під назвою «Журналістикою по хабарництву?»: «Надзвичайно важливим нововведенням вишу є акредитація на вступних іспитах представників ЗМІ, які зможуть бути присутніми як під час самих іспитів, так і під час вводу даних до комп'ютерів».

Ми надзвичайно серйозно поставилися до відзначення 60-річного ювілею нашого університету. Закономірно, що лівова частка відповідальності лягла на плечі проректора з навчально-виховної роботи. Необхідно було підготувати належну концертну програму, адже ми запросили чимало визначних учених із різних куточків України та світу. Любомир Омелянович цілими днями «пропадав» на численних репетиціях наших художніх колективів, навіть переконав Народного артиста України Степана Ґігу, щоб той виступив з окремим сольним концертом. Разом з проректором із наукової роботи Ігорем Студеняком він підготував представлення на видатних учених, яким ми присвоїли звання «Почесний доктор Ужгородського національного університету». За літературною редакцією професора Любомира Белея побачили світ унікальні книги, присвячені 60-й річниці утворення найстарішого вишу в краї – «Наукова еліта Закарпаття. Доктори наук, професори Ужгородського національного університету» (2005) та «Ужгородський національний університет на порозі III тисячоліття» (2005). Необхідно відзначити, що Любомиру Омеляновичу вдалося налагодити тісну співпрацю університету з видавництвом «Гражда», яке очолює відомий закарпатський видавець і письменник Іван Ребрик. Саме це видавництво спричинилося до випуску цілої низки знакових книг про університет та його найкращих представників. До речі, з ініціативи Л. Белея студія «Гражда» видала документальний фільм «Ужгородський національний... Грані становлення і розвитку», у якому

простежувалися основні етапи історичного минулого і сьогодення найпотужнішого закарпатського вишу.

Перебуваючи на посаді проректора університету, Любомир Омелянович продовжував плідно займатися науковою діяльністю, хоча адміністративна робота забирала чимало вільного часу. Йдеться навіть не про написання монографій і статей. З ініціативи вченого в університеті був відкритий науково-дослідний інститут україністики імені Михайла Мольнара. Пригадую, як деякі «поважні науковці» глузували: невже не можна було назвати інститут іменем якогось відомого вченого? Хто такий Мольнар? Де його «розкопав» Белей? Ці «інтелектуали» й гадки не мали, що саме Михайлу Мольнару належало авторство численних праць про літературу Закарпаття, зокрема про Василя Гренджу-Донського, а монографії «Словаки і українці» та «Тарас Шевченко у чехів та словаків» уже давно стали класичними. Не один раз із Любомиром Омеляновичем ми обговорювали проблему перенесення до Ужгорода особистого архіву цього визначного вченого та його опрацювання.

Тепер, з відстані часу, можна впевнено стверджувати: Любомир Белей створив інститут, який на відміну від багатьох бутафорних, вніс величезний вклад в дослідження історії і культури української діаспори. У започаткованій знайомим професором серії «Ukrainica: ad fontes» упродовж 2008–2013 років були видані рідкісні і до того часу маловідомі в Україні праці Аркадія Животка «Українське Подоння», Євгена Маланюка «Шлях до Шевченка», Дмитра Дорошенка «Євген Чикаленко», вибрані твори Гавриїла Костельника «Ultra Posse», Михайла Мольнара «Від Влтави до Дніпра» і «Українсько-словацькі культурні взаємини від початку ХІХ до середини ХХ ст.», унікальний збірник «Стилос проти стилетів. Карпатська Україна у журналі «Пробоем» (1934–1943)», Юліана Тамаша «Українська література між Сходом і Заходом». Уже не працюючи на посаді проректора, Любомир Омелянович вніс пропозицію про присвоєння видатному сербському вченому Юліану Тамашу звання

«Почесний доктор Ужгородського національного університету». Я, а згодом і Вчена рада, підтримали цю ініціативу. У 2009 році на філологічному факультеті диплом і медаль доктора Honoris causa ми вручили завідувачу кафедри русинської мови і літератури, академіку Новосадського університету, закордонному члену НАН України Юліану Тамашу. Співпраця Любомира Белея і Юліана Тамаша вилася в публікацію фундаментальної тритомної праці Дмитра Дорошенка «Слов'янський світ у його минулому й сучасному», яку видало ужгородське видавництво «Гражда». Даруючи мені примірник книги, Любомир Омелянович залишив оригінальний автограф: «Справжньому історикові-професіоналу від історика-аматора славно працю про слов'ян». Коли Любомир Белей запропонував мені написати статтю до колективної праці хорватських і українських вчених «Zakarpatska Ukraïna: povijest–tradicija– identitet», який видавався в Загребі, я з вдячністю запропонував статтю про історію Карпатської України 1938–1939 років.

Добре пам'ятаю той день, коли Любомир твердо вирішив перейти винятково на викладацьку роботу. Заявивши про свій намір, він немов би просив вибачення. Хоч я не полишав спроб переконати його залишитися на посаді, але, насправді, розумів, що він уже мав рішення остаточне. Любомир Омелянович перш за все був науковцем і педагогом, працював над багатьма важливими науковими проектами, готував кілька монографій, які через деякий час науковці назвуть фундаментальними. І вони насправді були такими. Назву тільки деякі: «Українські імена колись і тепер» (2010), «Ім'я для дитини в українській родині» (2011), «Курс старослов'янської мови. Ч. 1» (2012), «Не минаючи ані титли. Лінгвобіографії старослов'янської мови» (2015), «Русинський» сепаратизм: націєтворення in vitro» (2017). Зверніть увагу на той факт, що монографії Любомира Белея друкували престижні видавництва «Свічадо», «Фоліо» і «Темпора», а його статті поміщали на своїх шпальтах всеукраїнські часописи «Дзеркало тижня» і «Український тиждень». Біографічні нариси про життєвий і творчий шлях ученого опублікували такі авторитетні видання НАН України як «Українська мова: енциклопедія» та 30-ти томна «Енциклопедія Сучасної України» під редакцією академіка Івана Дзюби. Це було свідченням прижиттєвого визнання внеску Любомира Белея в розвиток української науки.

Професор Любомир Белей відійшов у Засвіти в 56 років, але навіть фізична смерть не може повністю стерти творчу особистість. Такі люди залишають після себе свої праці, які читають наступні покоління, дають їм оцінку і використовують у повсякденному творчому пошуку. Чимало ідей і наукових висновків Любомира Белея залишаються і ще довго залишатимуться актуальними, до них ми постійно звертатимемо свою увагу. А, отже, він продовжує жити у своїх творах.

*Професор, доктор історичних наук
Микола Вегеш*